

Masterclass Ondernemerschap

de ondernemende samenleving
snelle groeiers
ZZP
internationaal ondernemen

Masterclass ondernemerschap

Een aantal experts van EIM zijn naar Den Haag getogen om Tweede Kamerleden en beleidsmedewerkers in te lichten over een aantal zaken rond het ondernemerschap in Nederland. Ondernemerschap is een groeiend fenomeen. Het aantal ondernemingen is in Nederland de afgelopen twintig jaar voortdurend gestegen. En deze ondernemingen zijn niet allemaal uit pure noodzaak geboren. Ondernemen wordt naast het werknemerschap steeds meer als een nieuw carrièreperspectief gezien. Zo is bijvoorbeeld het aantal zelfstandigen zonder personeel (ZZP) vorig jaar fors gestegen. Eigen baas zijn, de vrijheid hebben om het werk zelfstandig in te delen en uit te voeren, de uitdaging om je eigen zaak te runnen of - niet minder belangrijk - arbeid en zorg naar eigen inzichten combineren. Dit zijn tegenwoordig voor velen belangrijke motieven om een bedrijf te starten. Nederland is hard op weg een ondernemende samenleving te worden. Ondernemerschap is niet alleen een beroepskeuze, maar ook een vaardigheid die op allerlei terreinen in de moderne samenleving positief gewaardeerd en nodig geacht wordt. De overheid anticipeert hierop door de omstandigheden te creëren die tot meer ondernemerschap leiden door bijvoorbeeld in het onderwijs ondernemerschapvaardigheden te integreren, financieringsmogelijkheden voor startende ondernemers te verruimen, administratieve lasten voor het bedrijfsleven te verlagen, universitaire kennis te vermarkten en levenslang leren te propageren. Ondernemerschap is daarom niet alleen een groeiend maar ook een complex en moeilijk grijpbaar fenomeen. Wat is ondernemerschap en onder welke voorwaarden komt het tot bloei? Hoe divers is het kleinschalige bedrijfsleven en welke bijdragen kunnen kleine bedrijven leveren aan bijvoorbeeld innovatie, export en economische groei? De antwoorden op deze vragen zijn van essentieel belang bij politieke beleidsdiscussies. Daarom richt deze 'Masterclass ondernemerschap' zich op de overdracht van 'facts & figures' en 'up-to-date kennis' over ondernemerschap. In deze twee uur durende Masterclass geven vakspecialisten van onderzoeksbureau EIM op een toegankelijke en kernachtige manier hun uiteenzetting over verschillende facetten van ondernemerschap.

Op 6 maart 2008 werden Tweede Kamerleden en beleidsmedewerkers op een Masterclass getraakteerd op het volgende programma:

- opening door de directeur van EIM (uitvoerder van het programmaonderzoek MKB en Ondernemerschap) dr. Y.M. Prince,
- de rol van (innovatief) ondernemerschap door dr. A.R.M. Wennekers,
- de positie en rol van het MKB, snelle groeiers door dr. G. de Wit,
- ZZP'ers, starten vanuit een uitkering en de inkomenspositie van ondernemers door drs. P.J.M. Vroonhof,
- internationaal ondernemen door drs. S.J.A. Hessels,
- afronding en gelegenheid tot het stellen van vragen.

De EIM'ers werden welkom geheten door **Brigitte van der Burg** (Tweede Kamerlid VVD) namens de ministeries van EZ, SZW en OC&W. Van der Burg introduceert de Masterclass ondernemerschap als een stoomcursus vol met ondernemerschapkennis die EIM jarenlang heeft vergaard middels het onderzoeksprogramma MKB en Ondernemerschap in opdracht van het Ministerie van Economische Zaken. Zelf heeft Van der Burg gebruik gemaakt van de Quick Service die EIM binnen dit onderzoeksprogramma aanbiedt. Via de Quick Service is het mogelijk om beknopte vragen die binnen een dag beantwoord kunnen worden door EIM uit te laten zoeken. Van der Burg raadt de aanwezige beleidsmedewerkers en Kamerleden aan om veelvuldig van deze service gebruik te maken zodat deze rijke kennisbron door beleidsmakers optimaal benut wordt.

De Masterclass, die na de welkomstwoorden van start ging, bleek met recht een stoomcursus te zijn waar in een behoorlijk tempo veel ondernemerschapkennis de revue passeerde aan de hand van tientallen sheets op het witte scherm. De deelnemers konden het zich niet permitteren om bij deze kennisoverdracht achterover te leunen. Een hand-out met de vertoonde sheets bood het nodige houvast. Hieronder een impressie.

Yvonne Prince, directeur van EIM, gaf een korte introductie op de unieke kennisbron MKB en Ondernemerschap. Sinds jaar en dag voert EIM onderzoek uit naar het MKB en ondernemerschap. Het door EZ gefinancierde onderzoek (incidenteel ook door cofinanciers) biedt EIM de mogelijkheid om deze kennis over vele jaren heen systematisch op te bouwen. Al deze kennis is publiek toegankelijk via de website ondernemerschap.nl. Iedereen kan vanaf deze kennissite vrijelijk rapportages downloaden en over data beschikken. EIM heeft geen ander belang bij dit onderzoek dan het inzichtelijk maken van processen in en rond het MKB en het ondernemerschap. Daardoor is het onderzoek objectief en wetenschappelijk, bedoeld voor beleidsmakers bij overheden, intermediaire en adviesorganisaties, en als kennisbron voor onderwijs- en kennisinstellingen. Hoewel bedrijven en ondernemers het onderwerp van onderzoek zijn is de gecreëerde kennis niet zozeer voor ondernemers bedoeld, al kunnen ze indirect er wel hun voordeel mee doen. In Nederland is het een goede traditie om beleid mede te baseren op onderzoek. De kennis uit dit programmaonderzoek vindt zijn weg in vele kamerbrieven en nota's. Ook op andere manieren vindt deze unieke kennis zijn weg, zoals een elektronische nieuwsbrief waar iedereen zich op kan abonneren via ondernemerschap.nl en - ook op deze kennissite - via het 'datalab' waar data op maat geleverd worden. Verder worden er jaarlijks vele lezingen en presentaties gehouden over de diverse thema's die in het onderzoeksprogramma zijn opgenomen. Daarnaast worden er ook jaarlijks beleidscafés georganiseerd waarin 'onderzoek, beleid en de praktijk' elkaar ontmoeten om op een informele manier van gedachten te kunnen wisselen. En niet te vergeten de door Van der Burg al eerder genoemde Quick Service.

Sander Wennekers ging na de introductie over het programmaonderzoek al snel over naar de feiten over ondernemerschap in Nederland. Aan de hand van vijf vragen geeft Wennekers hierover zijn inzichten. Hoe ondernemend is Nederland? Wat is ondernemerschap? Waarom is ondernemerschap belangrijk? Welke factoren bepalen de mate van ondernemerschap? Hoe kan Nederland het ondernemerschap bevorderen? Om de eerste vraag van een antwoord te voorzien moeten er neuzen geteld worden. Hoeveel zelfstandigen telt Nederland, hoeveel zijn dat er in andere landen, en hoe ontwikkelen deze aantallen zich in de tijd? Door op deze manier landen te vergelijken kan het aandeel ondernemerschap per land berekend worden. Daarbij moet opgemerkt worden dat landen met een laag economisch ontwikkelingsniveau meer kleine zelfstandigen laten zien, domweg omdat in deze landen ook het socialevoorzieningsstelsel weinig soelaas biedt waardoor burgers meer aangewezen zijn op eigen initiatieven om in hun levensonderhoud te voorzien. Wanneer je Nederland vergelijkt met direct omringende landen (EU-11), dan doen we het de laatste vijftien jaar vrij goed en zitten we op een hoog niveau. Het relatief hoge groeitempo in Nederland heeft zich in 1992 ingezet. Kijk je echter naar de dynamiek van oprichtingen en opheffingen van bedrijven, dan ontstaat er een ander beeld. Gemeten naar de hoeveelheid mensen die van plan zijn om een bedrijf op te richten of met een nieuw bedrijf gestart zijn, scoort Nederland tegen vergelijkbare economieën van 13 Europese landen onder het gemiddelde. Al moet gezegd worden dat in de laatste jaren hierin een stijgende lijn te zien is terwijl de Verenigde Staten juist hierin een dalende lijn vertonen. Wat betreft bedrijfsbeëindigingen scoort Nederland vrij laag. Wat zegt deze lage bedrijfsdynamiek nu over de ondernemerschapambities in Nederland? Nederland behoort wat dit betreft tot de Europese middenmoot. De groeiambities en innovativiteit van nieuwe ondernemers zijn tamelijk middelmatig en ook met het aantal spin-outs van universiteiten loopt Nederland niet voorop. Tot zover de dynamiek en ambities van het ondernemerschap in Nederland, maar wat is ondernemerschap eigenlijk en waarom is het zo belangrijk? Ondernemerschap in gedrag is volgens Wennekers moeilijk te definiëren. Eenvoudig gezegd is ondernemen: werken voor eigen rekening en risico. In het

algemeen kun je zeggen dat er twee soorten ondernemers zijn: de ondernemer die wordt gedreven door kansen ongeacht de middelen waarover hij of zij kan beschikken, en de ondernemer die in eerste instantie slim gebruik wil maken van de beschikbare middelen (of hulpbronnen). De eerste soort typeert Wennekers als entrepreneurs en de tweede soort als zelfstandigen. Deze 'ondernemerssoorten' maar dan in loondienst zou je als intrapreneurs en managers kunnen typeren. Door de snelle ICT-ontwikkelingen (derde industriële revolutie) en de daaruit voortvloeiende globalisering zijn de mogelijkheden en belangen van ondernemerschap toegenomen. Uit onderzoek blijkt dat een hoge oprichtingsdynamiek van bedrijven gunstig is voor de economische groei. Vooral innovatieve ondernemingen hebben een gunstige uitwerking op de economie. Ondernemerschap is daarom belangrijk omdat het innovatieve ontwikkelingen stimuleert en banen creëert. De omgeving heeft een sterke invloed op de groei van ondernemingen. Bijvoorbeeld een hoge bescherming van de rechtspositie van werknemers werkt niet bevorderend voor het ondernemerschap. Wanneer de voordelen van werken in loondienst veel meer opwegen tegen de keuze voor ondernemerschap is het logisch dat de zogeheten 'opportunity costs' hoog zijn. Ondernemen gaat dan ten koste van zekerheid en veiligheid. Onder Thatcher heeft Engeland geprobeerd ondernemerschap te bevorderen door subsidies, maar het effect hiervan is twijfelachtig. Ook blijkt uit recent onderzoek dat hoge administratieve lasten starters er niet van weerhouden om een bedrijf op te richten. Wat moet er dan in Nederland gebeuren om het ondernemerschap meer te stimuleren? De suggesties die Wennekers de beleidsbepalers voorlegt zijn: nog meer aandacht voor ondernemerschap in het onderwijs, krachtig bevorderen van kennis-transfer aan innovatieve startende bedrijven, het verminderen van administratieve lasten voor met name de snelgroeiende bedrijven en - fundamenteel - het opnieuw doordenken hoe we onze arbeidsmarkt kunnen reguleren, en hoe we ons pensioen- en socialezekerheidsstelsel kunnen inrichten ten faveure van meer ondernemerschap.

Gerrit de Wit verschaftte het gehoor inzicht in het MKB als banenmotor en het belang van de zogenaamde 'snelle groeiers'. Volgens de Europese definitie worden bedrijven met 0 tot 50 werknemers gerekend tot het kleinbedrijf, bedrijven met 50 tot 250 werknemers tot het middenbedrijf en daarboven worden bedrijven onder het grootbedrijf geschaard. Dit jaar telt Nederland 794.600 bedrijven waarvan volgens de Europese definitie 782.000 ondernemingen kleinbedrijf zijn, 9900 ondernemingen tot het middenbedrijf behoren en 2700 tot het grootbedrijf. Het midden- en kleinbedrijf (MKB) neemt 56% van het aantal werkenden voor zijn rekening. Het MKB moet dan niet geassocieerd worden met middenstand, iets wat volgens De Wit nog regelmatig voorkomt. Het MKB is actief in alle sectoren en creëert relatief gezien de meeste banen in Nederland. Deze banencreatie volgt de conjuncturele ontwikkelingen met een na-ijleffect. Het reorganiseren van een bedrijf kost immers tijd. De methode om de banencreatie te meten is over de jaren heen dermate verbeterd dat de uitkomst niet discutabel is. Vandaar dat geconcludeerd kan worden dat het MKB belangrijk is voor de Nederlandse economie. EIM heeft tevens het aantal 'snelle groeiers' gemeten over de periode 2002-2005. Een snelle groeier is een onderneming die qua aantal werkenden in drie jaar met 60% is gegroeid. Het zijn bedrijven tussen de 50 en 1000 werknemers. Met een percentage van 8% nadert Nederland in aantallen snelle groeiers de internationale middenmoot met landen als Duitsland (8,3%) en Finland (8,8%). Denemarken scoort duidelijk hoger met 10,6%. Waarom zijn deze snelle groeiers zo belangrijk? Uit onderzoek blijkt dat deze categorie bedrijven meer dynamiek vertoont en gemiddeld innovatiever en productiever is dan niet-snelgroeiende bedrijven. De meest bepalende factor voor snelgroeiende bedrijven is de attitude en vaardigheid van de ondernemer. Deze ondernemers vertonen sterke ambities en hebben ook het lef die ambities te verwezenlijken. Daarbij spelen ze handig in op veranderingen in de omgeving. Ze zijn ook zeer vaardig in het aantrekken van het nodige menselijke en financiële kapitaal. Het merendeel van de ondernemers in Nederland heeft met dit laatste moeite: extra mensen of kapitaal aantrekken wordt al gauw ervaren als het binnenhalen van meekijkers en meebeslissers. Uit studies blijkt ook dat Nederlandse ondernemers in vergelijking met ondernemers in andere landen vrij slecht scoren op dit soort facetten van ondernemerschap. Is dit cultuurbepaald of valt dit te leren? Een eenduidig antwoord

valt op deze vraag niet te geven. Uit onderzoek leren we dat topondernemers meestal hoogopgeleid zijn. Dit kan betekenen dat meer onderwijs meer garantie biedt voor succes. Je zou ondernemersvaardigheden kunnen aanleren door dit in het reguliere onderwijs aan te bieden. Een andere optie is dat ondernemers elkaar 'onderwijzen'. Specifieke kennis kun je als ondernemer natuurlijk ook inhuren. Ambities en ondernemersvaardigheden op zich zijn echter niet genoeg. Het aanboren van menselijk en financieel kapitaal kan op zich lastig zijn omdat het voor een groeiend bedrijf moeilijk is om snel en veel gekwalificeerd personeel te vinden of om kapitaal te verwerven wanneer een nieuw bedrijf geen krediethistorie heeft. Enkele beleidssuggesties om ondernemerschap en snelle groei te stimuleren: ondernemersvaardigheden in het curriculum van scholen integreren, netwerken van ondernemers faciliteren, lagere ontslagbescherming van vaste werknemers, belastingsubsidie voor het verstrekken van garantievermogen, het verlagen van administratieve lasten, belastingen en premiedruk. Verder is het belangrijk om de exportgerichtheid van bedrijven te bevorderen, en innovatie te stimuleren door bedrijven mogelijkheden te geven tot interactieve samenwerking met kennisinstellingen. Of de voordelen van dergelijke stimuli opwegen tegen mogelijke nadelen is natuurlijk een politieke afweging. Aan de andere kant, zo blijkt uit een studie, laten snelle groeiers zich niet afremmen door omstandigheden of beperkingen door regelgeving. Maar dat snelle groeiers belangrijk zijn voor de economische ontwikkeling is empirisch vastgesteld.

Paul Vroonhof ging vervolgens in op het fenomeen ZZZ, het inkomen van ondernemers en het starten vanuit een uitkering. Naar schatting zijn er in Nederland 278.000 zelfstandigen zonder personeel (ZZZ), meest in de zakelijke dienstverlening en in de bouw. Een ZZZ'er verkoopt zijn eigen arbeid en kennis ten dienste van een opdrachtgever. De motieven om als ZZZ te starten zijn onder meer: eigen baas willen zijn, de vrijheid hebben om het werk naar eigen inzichten in te delen en uit te voeren, de uitdaging om voor eigen risico te werken, beter arbeid en zorg kunnen combineren. Het aantal ZZZ'ers groeit hard. Het 'ZZZ-schap' sluit goed aan op maatschappelijke ontwikkelingen zoals individualisering en flexibilisering van onderlinge verhoudingen. Ook sluit het aan op de trend dat grote ondernemingen zich willen focussen op hun hoofdtaak en daarom voor bepaalde neventaken arbeid en kennis liever inhuren. De ZZZ'er is als 'flexwerker' de smeerolie van de huidige economie. Dat betekent dat er tegenwoordig veel vraag is naar ZZZ'ers met specifieke kennis en vaardigheden. Daarbij komt dat door de huidige krappe arbeidsmarkt de overstap van werknemer naar ZZZ'er makkelijker gemaakt wordt dan wanneer er minder banen voorhanden zijn. Mislukt het, dan is terugkeer naar een baan op dit moment vrij eenvoudig. Mensen die minder risico willen nemen kiezen voor een (tijdelijke) combinatie van deels werknemer zijn en deels ZZZ'er (hybride). Ook komt het voor dat ZZZ een tussenstap is naar een volgende baan. ZZZ tegen wil en dank komt tegenwoordig maar beperkt voor. De opkomst van ZZZ brengt enkele zorgen met zich mee. ZZZ'ers verzekeren zich onvoldoende: zo blijkt 40% een arbeidsongeschiktheidsverzekering te hebben. Aan pensioenopbouw wordt nog minder gedacht. De vraag is of ons socialezekerheidsstelsel toegerust is op een toename van het aantal slecht verzekerde mensen. Verder blijkt dat ZZZ'ers (te) weinig investeren in hun eigen kennisontwikkeling en veiligheid. Dit kan uiteindelijk voor de economische inzetbaarheid van een groot aantal mensen negatief uitpakken. Verder schort er in de communicatie tussen de ZZZ'er en de overheid nog het een en ander: er is veel ruis over de positie van ZZZ'ers in allerlei (fiscale) regelgeving. Denk bijvoorbeeld aan de zelfstandigenaftrek voor de deeltijd-ZZZ'er. Maar ook in aanbestedingsregels bij de lokale overheden is weinig of geen aandacht voor de ZZZ'er, terwijl deze vaak hun diensten aanbieden op de lokale markt. De overheid zou wat dit betreft zich moeten beraden op een meer faciliterende rol naar de ZZZ'er toe. Wat betreft het inkomen van zelfstandigen - en directeuren-grootaandeelhouders (DGA's) - is uit onderzoek gebleken dat naast de kosten van noodzakelijk levensonderhoud het meeste daarvan weer opgaat in de onderneming. De winsten verschillen nogal per sector, maar ook daarvan wordt een groot deel weer in de onderneming geïnvesteerd en vaak minder voor consumptie of reserveringen zoals het pensioen. Het gemiddeld besteedbare inkomen voor een zelfstandige wordt momenteel geschat op 22.700 euro (op jaarbasis);

voor een DGA is dat meer met een gemiddeld inkomen van 38.400 euro. Geen vetpot dus, maar het "eigen baas zijn" vergoedt blijkbaar veel. Toch is er zorg voor structurele armoede onder zelfstandigen. Het inkomen van zelfstandigen is sinds 1990 sterk gedaald, zover zelfs dat een zelfstandige gemiddeld minder verdient dan een werknemer. Door onder meer de afschaffing van de vestigingwet - maar ook door ICT-ontwikkelingen - is de concurrentie toegenomen. Door deze inkomensdaling wordt het voor de gemiddelde zelfstandige moeilijk om in de onderneming te investeren of de nodige reserves aan te leggen. Het is mogelijk dat hierdoor op termijn de kwaliteit van het ondernemerschap gaat dalen. Sinds een aantal jaren is het mogelijk om met behoud van uitkering een onderneming te starten. Deze mogelijkheid valt onder re-integratietrajecten met als doel langdurig werklozen aan werk te helpen. Uit onderzoek blijkt dat de slagingskans even groot is als bij een gewone bedrijfsstart. De slagingskans is echter groter wanneer diverse instanties (SD, UWV, CWI) samenwerken, de kennis van consultants hieromtrent adequaat is en wanneer mensen niet te lang uit het arbeidsproces zijn. Voor de zeer kansarmen blijkt het standaardtraject te kort te zijn. Vanwege allerlei persoonlijke problemen van de deelnemers zou een dergelijk traject meer gefaseerd en op maat uitgevoerd moeten worden. Daardoor wordt het traject langer maar ook zinvoller. De gemeente Tilburg geeft hierin het goede voorbeeld: daar zijn mensen vanuit een uitkeringssituatie succesvol een onderneming gestart met een slagingskans van maar liefst 91%! Tot slot: hoewel de inkomensontwikkeling van zelfstandigen niet florissant is, is het perspectief van "eigen baas zijn" voor velen nog zeer aantrekkelijk.

Jolanda Hessels nam het internationaal ondernemen voor haar rekening, met name de internationalisering van MKB-bedrijven. Welke rol vervult het Nederlandse MKB internationaal en met welke effecten? Internationaal ondernemen gebeurt op verschillende manieren en kan zich op verschillende activiteiten richten zoals export, import, joint ventures of door bijvoorbeeld vestigingen in het buitenland op te richten. Van oudsher is internationaal ondernemen het domein van multinationals, maar er is een groei van internationalisering in het bestaande MKB en nieuwe bedrijven. Deze groei hangt samen met een enorme verlaging van de transactiekosten door onder meer de huidige ICT-ontwikkelingen (internet) en lagere transportkosten. Het is vandaag de dag dus makkelijker om internationale activiteiten te ontplooiën. De mate van succes op het internationale ondernemerspad wordt bepaald door de kennis en kunde die het bedrijf op dit terrein heeft (of kan halen) maar vooral door de ondernemerscapaciteiten van de eigenaar of manager. In onderzoek naar internationaal ondernemen wordt gebruik gemaakt van bijvoorbeeld de handelsstatistieken van het CBS en de investeringsstatistieken van De Nederlandsche Bank. Uit onderzoek blijkt vervolgens dat de internationale activiteit van het Nederlandse MKB in vergelijking met die in andere EU-landen tot de middenmoot behoort. Het MKB neemt echter wel de helft van de Nederlandse export voor zijn rekening. Van alle nieuw opgerichte ondernemingen in Nederland exporteert 10%. Uit studie blijkt overigens dat er meer geëxporteerd wordt wanneer het bedrijf van begin af aan al op export gericht is. Van alle sectoren is de industrie, handel en transport het meest internationaal actief, maar ook de dienstensector wordt internationaal actief. De internationale oriëntatie is vooral op de nabije markten. Het Nederlandse MKB exporteert voor ca. 80% naar EU-landen; de grootste uitschieters zijn Duitsland en België. Toch blijft nog veel potentieel onbenut, vooral onder de kleinere bedrijven en in branches als de machine-industrie, de groothandel en de zakelijke dienstverlening. De effecten van internationaal ondernemen zijn positief voor het MKB. Internationalisering draagt bij aan de opbouw van kennis over buitenlandse markten en het stimuleert bedrijfsgroei, werkgelegenheid en innovatie. Dit pakt natuurlijk ook voor de Nederlandse economie positief uit; daarom is op beleidsniveau aandacht voor internationaal ondernemen nuttig en nodig. Er bestaat al een uitgebreid instrumentarium zoals landeninformatie, advies en financiële ondersteuning. Dit wordt door diverse instanties aangeboden zoals de Economische Voorlichtingsdienst (EVD) en de Kamers van Koophandel. De PSB-regeling, die startende ondernemers van advies en begeleiding voorziet in internationalisering, heeft al positieve resultaten opgeleverd. Toch zou er ook meer aandacht moeten zijn voor doorgroei in internationale ondernemersactiviteiten. Ook is veel beleid nog te gericht op export en de industriële be-

drijven. Meer aandacht voor andere vormen van internationaal ondernemen en de andere sectoren is wenselijk. Jammer is dat het beleidsinstrumentarium voor innovatiebevordering niet voldoende aansluit op internationaal ondernemen. Door onderzoek is vastgesteld dat innovatie bijdraagt aan internationalisering, en andersom dat internationalisering bijdraagt aan innovatie. Een opvallende Nederlandse paradox is een hoge aanwezigheid van multinationals in ons land en een zeer gemiddelde internationale activiteit van het MKB. De aanwezigheid van multinationals biedt meestal kansen voor overdracht van kennis door commerciële contacten met het MKB (exportspillovers). Deze kansen worden blijkbaar niet optimaal benut. Hessels besloot haar presentatie met de conclusie dat een klein deel van het Nederlandse MKB en nieuwe ondernemingen internationaal actief is, dat het MKB in internationale activiteit gemiddeld scoort, en dat de focus vooral op de nabije markten ligt. Haar suggesties voor verdere beleidsontwikkeling op internationaal ondernemerschap zijn: meer aandacht voor doorgroeimogelijkheden in MKB-export, meer afstemming tussen beleidsterreinen internationaal ondernemen en innovatie, en meer aandacht voor andere vormen van internationaal ondernemen dan export.

De korte tijd die nog restte namen de Kamerleden Pauline Smeets (PvdA) en Elly Blanksma van den Heuvel (CDA) te baat om vragen te stellen over ZZZP. Vooral een definitie van de ZZZP'er is iets waar volgens Smeets Kamerleden naar snakken. Volgens Blanksma circuleren er wel drie definities in het Tweede Kamergebouw. Dat is lastig wanneer (fiscale) regelgeving op het ZZZP-schap aangepast moet worden en om 'schijnzelfstandigheid' uit te sluiten. Van der Burg uitte haar zorg over het lage inkomen van zelfstandigen en over het feit dat een groot deel niet verzekerd is. Volgens Vroonhof bestaat er nog geen standaarddefinitie voor ZZZP, ook op fiscaal terrein niet. Overal in Europa is de regelgeving rond ZZZP een grijs gebied, in Portugal is zelfs geen enkele controle. Naar schatting zijn er in Nederland zo'n 200.000 ZZZP'ers. Wat maakt een ZZZP'er? Het niet willen aannemen van personeel is een belangrijke onderscheidende factor, maar ook bijvoorbeeld geen bedrijfsruimte hebben of niet investeren in groei. Praktisch gezien is het moeilijk om een volledig afdoende definitie te geven maar het is onderhand voor de fiscus wel een noodzaak geworden. EIM kan hierin van betekenis zijn en een voorzet tot een definitie geven, mocht het kabinet dat willen. De armoede onder ZZZP'ers valt voornamelijk mee; een relatief klein deel leeft in structurele armoede. Het gemiddelde inkomen is niet geheel betrouwbaar omdat bijvoorbeeld een deeltijdzelfstandige het gezinsinkomen samen met een partner genereert. Ook is moeilijk te achterhalen welke klussen wel of niet voor de fiscus worden opgevoerd. Verder zouden verzekeringsmaatschappijen een grote rol kunnen spelen voor de onverzekerde ZZZP'ers door voor deze groep aangepaste informatie en mogelijkheden aan te bieden.

Van der Burg dankte EIM hartelijk voor de Masterclass en hoopte dat Kamerleden en beleidsmakers nu de weg hebben gevonden naar de unieke data en informatie die vanuit het programmaonderzoek MKB en Ondernemerschap aangeboden worden.

Masterclass Ondernemerschap is bedoeld voor beleidsmakers en beslissers die in een kort tijdsbestek snel op de hoogte gebracht willen worden van de laatste ontwikkelingen rond het MKB en ondernemerschap in Nederland. Op aanvraag kunnen specifieke thema's belicht worden aan de hand van resultaten uit onderzoek. Van de deelnemers wordt verwacht dat zij over de nodige voorkennis ten aanzien van het gekozen thema beschikken. Als u belangstelling heeft kunt zich over de mogelijkheden voor een masterclass laten informeren door Wilma van Rijt (programmacoördinator EIM), tel: 079 343 02 59 of mail: wry@eim.nl. Informatie over het door EIM uitgevoerde programmaonderzoek 'MKB en Ondernemerschap' vindt u op www.ondernemerschap.nl.